

Rondetafel-bijeenkomst competenties inzake thema seksualiteit voor sociale professional

Avans Hogeschool, Expertisecentrum Veiligheid, 's-Hertogenbosch

Datum bijeenkomst: 15 november 2012.

1. Introductie

Deelnemers aan de rondetafel-bijeenkomst zijn: Anita Kuppens (gastdocent academie voor Gezondheidszorg), Simon Bax (groepsleider GGZ), Marry van Dijk (docent MW ASH), Loes Jacobs (docent en supervisor ASB), Irene Vissers (docent ASH en lid kenniskring EV), Denny Dirx (docent ASB en lid kenniskring EV), Mechtild Höing (docent ASH en lid kenniskring EV), Sietske Dijkstra (lector EV), Wil Verhoeven (lid kenniskring EV en adviseur K2).

Deze deelnemers zijn uitgenodigd vanwege hun kennis, achtergrond en belangstelling voor het onderwerp. In dit verslag komt achtereenvolgens aan bod: het doel en de achtergrond van deze bijeenkomst en het vlaggensysteem; de conclusie en de aanbeveling van het onderzoek van de commissie-Samson, gericht op opleiding en werkveld; korte schets van de achtergrond van de deelnemers met hun kennis en ervaring en tenslotte de resultaten van bespreking over competenties inzake seksualiteit van sociale professionals en de mogelijkheden om als netwerkgroep gericht verder kennis uit te wisselen en te implementeren.

De bijeenkomst vindt plaats op uitnodiging van en wordt geleid door Sietske Dijkstra, lector huiselijk geweld en hulpverlening in de keten aan Avans Hogeschool, in het Expertisecentrum Veiligheid. Sietske maakte deel uit van de commissie-Samson, die onderzoek verrichtte naar seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en de pleegzorg sinds 1945.

2. Doelen en achtergrond rondetafel-bijeenkomst

De doelen van de bijeenkomst zijn deelnemers informeren over de projectaanvraag van het EV en de daarvoor lopende en verwachte onderzoeksprojecten en ze bevragen over of en zo ja, welke competentie betreffende seksualiteit sociale professionals moeten beschikken, hoe binnen de beroepsopleiding aandacht besteed kan worden aan dit thema en nagaan welke ervaringen docenten hebben met het bespreekbaar maken van seksualiteit en seksueel misbruik.

De deelnemers beschikken vanuit hun achtergrond over kennis en ervaring met het onderwerp seksualiteit, met het opstellen en invoeren van onderwijsprogramma's voor sociale professional en/of met het werkveld van de jeugdzorg.

3. Vlaggensysteem

Het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool heeft samen met vier consortiumpartners (Movisie, TNO, Rutgers/WPF en ACCARE) een aanvraag ingediend voor een vierjarig RAAK-project. Het gaat hier om een pedagogische interventie van het Vlaggensysteem, dat positieve en negatieve seksuele ervaringen bespreekbaar maakt. De aanvraag is gericht op:

- het verbeteren van professioneel handelen van jeugdzorgwerkers in de residentiële jeugdzorg in het omgaan met seksueel gedrag van jeugdigen
- het signaleren en handelen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag;
- het doorontwikkelen van het door Sensoa ontwikkelde vlaggensysteem voor de specifieke doelgroep jongeren van 12 tot 18 jaar in de residentiële jeugdzorg;
- het toetsen van de effecten van het gebruik van dit vlaggensysteem en
- het gelijktijdig implementeren van de tussentijdse resultaten en inzichten verkregen uit dit onderzoekstraject in de opleidingen social studies bij Avans en bij andere hogescholen via ambassadeurs (lectoren en docenten)
- Fontys, Hogeschool Zuyd, Hogeschool Utrecht en Hogeschool van Amsterdam zijn bereid deel te nemen aan het implementatietraject in het onderwijs zodat de pedagogische interventie van het Vlaggensysteem bij toekomstige professionals bekend is.

Voor het aangevraagde project wordt een breed team samengesteld met verschillende kennis en deskundigheden van de diverse consortiumpartijen en veldpartners. Ook wordt er internationale deskundigheid bij betrokken en is Jeugdzorg Nederland in de stuurgroep betrokken.

In de projectaanvraag is een onderzoek opgenomen, parallel daaraan is een implementatietraject binnen het onderwijs, dat nieuwe kennis zal opleveren. Het implementatietraject bestaat onder andere uit:

- het ontwerpen en uitvoeren van gastlessen op diverse hogescholen. Daarvoor zijn ambassadeurs benoemd, alle deelnemers zouden daar een rol in kunnen vervullen.
- het toepassen van het vlaggensysteem op jongeren in residentiële jeugdzorg voor 12 – 18 jaar.
- het betrekken, van meet af aan, van het onderwijs.
- Jaarlijkse symposia en nieuwsbrieven om het netwerk aan betrokkenen te informeren.
- Mogelijkheden voor docenten en studenten om op onderdelen mee te doen met het onderzoek of training in het vlaggensysteem te volgen of changemaker te worden.

Het Vlaggensysteem is een methodiek om seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar te maken met kinderen en jongeren. De methodiek biedt professionals die werken met jeugdigen en hun ouders ook een normatief kader. De methodiek van het Vlaggensysteem is inzetbaar voor het bespreekbaar maken van positieve seksuele ervaringen, maar ook voor negatieve. Informatie over het Vlaggensysteem is verspreid onder de deelnemers.

Een aantal aanwezigen heeft de lunchbijeenkomst op 23 oktober in Breda bijgewoond. Daar werd een presentatie gegeven over het eindrapport van de commissie Samson en kwam het Vlaggensysteem inhoudelijk kort aan de orde.

Het Vlaggensysteem is een bruikbaar en goed hulpmiddel dat ingezet kan worden als een pedagogische interventie dat een helder en gedeeld normatief kader biedt. Een ander belangrijk aspect is te onderkennen dat er een begrijpelijke behoefte aan intimiteit is bij cliënten in jeugdzorginstellingen. Het gaat om aandacht voor gezond seksueel gedrag in residentiële instellingen en terugdringen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Niet alleen de professionele vaardigheden zijn van belang, ook de houding van professionals is belangrijk, bijvoorbeeld dat over seksualiteit en seksueel misbruik gesproken kan worden.

Eveneens vinden deelnemers dat er zowel aandacht moet zijn voor slachtoffers als plegers van seksueel geweld, zeker in het “grijze gebied”. Daar spelen:

- Genderkwesties
- Weerbaarheid van studenten en vaak in verband met agressie
- Omgaan met (be)grenzen: worden de eigen grenzen van de professional gerespecteerd? En respecteert de begeleider zijn/haar eigen grenzen?
- Competenties van professionals m.b.t. seksualiteit.

In maart is duidelijk of de aanvraag wordt toegekend. Wanneer dat het geval is volgt eind maart een nieuwe uitnodiging voor de aanwezigen. Ook zal een aantal internationale experts bij het project worden betrokken.

4. Onderzoekresultaten commissie Samson en relevantie voor dit onderwerp

Sietske laat een kort filmpje zien, dat de kern aangeeft van wat het onderzoek van de commissie Samson naar seksueel misbruik in jeugdzorginstellingen heeft opgeleverd. De Video Presentatie Rapport Commissie Samson is te bekijken via de link:<http://www.youtube.com/watch?v=aHnokie3rfk>

Om vooral jongeren te informeren over het meldpunt is de kleine folder *Meld seksueel misbruik aan de commissie-Samson* uitgebracht en verspreid. Uit het onderzoek blijkt dat 2,5 keer zoveel van de huidige jongeren van 12 jaar en ouder in residentiële instellingen voor jeugdzorg te maken hebben met seksueel misbruik vergeleken met de jongeren die niet in deze voorzieningen verblijven, voor het merendeel zijn ze misbruikt door een leeftijdgenoot.

De commissie-Samson heeft diverse aanbevelingen opgesteld, geordend naar acht thema's, met als eerste de professionalisering van de jeugdzorgsector. Aangezien op seksualiteit nog steeds een taboe rust, sluiten volgens de commissie-Samson veel professionals de ogen voor seksueel misbruik (Commissie-Samson, 2012; p. 107). Er is grote handelingsverlegenheid op de werkvloer en in de beroepsopleidingen komt het onderwerp zeer marginaal aan bod. Professioneel en open over seksueel misbruik kunnen praten, zeker ook met jongeren, is essentieel, evenals het kunnen signaleren van en handelen bij seksueel (grensoverschrijdend) gedrag van jongeren.

Komende jaren zal een verankering moeten plaatsvinden van de aanbevelingen van de commissie-Samson. Het boek over het onderzoek is digitaal te downloaden van www.commissieSamson.nl. Daar is ook het getoonde filmpje te vinden, evenals de deelonderzoeken. Er is voor ieder een factsheet over de kernpunten van het onderzoek van de Commissie- Samson (factsheet, 2012).

5. Competenties sociale professional inzake seksualiteit

Het thema seksualiteit is breed, omvat seksuele ontwikkeling, seksualiteit en seksueel misbruik en het is belangrijk dat het thema vanuit diverse kanten wordt belicht. Belangrijk is de vraag over welke competentie betreffende seksualiteit (aankomende) professionals moeten beschikken en wat betekent dit voor de professionalisering van professionals in de jeugdzorgsector?

Deelnemers hebben in tweetallen over deze kernvraag nagedacht en hun reacties opgeschreven. Daarna volgt een groepsgesprek en een samenvatting.

Allen geven aan dat sociale professionals moeten beschikken over competentie betreffende seksualiteit. De beginnend professional zou kennis moeten hebben van gezonde seksuele ontwikkeling en van grensoverschrijdend gedrag en de gevolgen daarvan. Hij bezit vaardigheden om deze thema's te bespreken met diverse doelgroepen en met zijn collega's binnen een organisatie. Uit zijn houding blijkt dat seksualiteit besproken kan worden en hij zou moeten beschikken over een mix aan vaardigheden: hij moet echt empathisch en open zijn, bij iemand kunnen aansluiten en kunnen confronteren. Dat vergt veel oefenen, met verschillende werkvormen, met rollenspellen.

Voor de opbouw van het onderwijscurriculum zou in het eerste jaar de kennis oriënterend van aard moeten zijn, in het tweede en derde jaar gaat het om verdiepende kennis en in het vierde leerjaar gaat het om kennis en vaardigheden in het handelen bij complexe situaties. Er dient ook aandacht te zijn voor het thema ervaringsdeskundigheid. Eén tweetal had de verdeling over de opleidingsjaren opgenomen, deze indeling is hieronder aangehouden.

Oriënterend (jaar 1)

- Seksuele ontwikkeling: algemene kennis van gezonde/ normale seksuele ontwikkeling
- Begrippenkaders kennen (bijv. verschil tussen pedofiel en pedoseksueel) en wetenschappelijke inzichten, seksuele risico's & preventie, diversiteit en factoren van seksuele beleving en kennis van beleid/wetgeving
- Kunnen signaleren van seksueel misbruik en kennis over (gevolgen van) seksueel grensoverschrijdend gedrag, werkveld, sociale kaart seksuologie en misbruik
- Ontwikkelen van vocabulaire over seksualiteit én kennis van straattaal
- Verbinden van kennis met ervaringen: zicht hebben op de eigen seksuele ontwikkeling en inzicht (toegepaste kennis op zichzelf); zicht op eigen waarden en normen t.a.v. seksualiteit.

In deze fase bestaan de te ontwikkelen vaardigheden er vooral uit dat de student over seksualiteit en seksueel misbruik leert praten. Aandacht voor waarden en normen, veiligheid en openheid in het bespreken van seksualiteit tussen jongeren onderling, verkenning van begrippen als: normale seks (wat is normaal?), gender, homoseksualiteit. Openheid is de norm maar de realiteit is anders.

Verdiepend (jaar 2 + 3)

- Kennis over het Vlaggensysteem en verschillende methodieken
- Zicht krijgen op gezonde/ongezonde gezinssystemen
- Stage:
 - o Kennis over grensoverschrijdend gedrag
 - o Wat mag je verwachten van een sociaal werker: kwetsbaarheid, openheid, positief rolmodel / identificatie zijn (lastig aspect is kwetsbaarheid)
 - o Verantwoordelijkheid nemen in de organisatie
- Vaardigheden:
 - o Wat doet seksueel overschrijdend gedrag met je?
 - o Zelfinzicht: houding, uitstraling, wat roep je zelf op?
 - o Hoe bespreek je seksualiteit op je stage/in je team?
 - o Bespreekbaar maken onderwerp in supervisie, reflecteren op je handelen

Relatie leggen met systeemgerichte aanpak in jaar 2, en het omgaan met normatieve dilemma's in jaar 3.

Complex (jaar 4)

- Kennis over kindermishandeling, huiselijk geweld (Minor: maatschappelijk werk nieuwe stijl; normatieve professional). Normatief kader (Vlaggensysteem) als ondersteuning te gebruiken.
- Aandacht voor bijzondere doelgroepen (tieners, psychiatrische patiënten, verstandelijk beperkten, tienermoeders, 'slachtoffers'), diverse leeftijden.
- In alle minoren moeten vaardigheden aan bod komen, zoals het gesprek aangaan met zowel kinderen, ouders, daders, systeem en het kunnen bespreken van complexe situaties op je werk/in je team.

Houding

- Openstaan en toegankelijk zijn voor het bespreken van seksualiteit
- Respect (voor diversiteit), 'normaliseren', 'proportionaliseren'
- Assertiviteit, bewustzijn van (je grenzen van) 'beroepsseksualiteit'
- Inzicht in eigen gevoelens, gedachten t.a.v. seksueel grensoverschrijdend gedrag.
- Onderkennen van eigen handelingsverlegenheid, reflecteren in en na het handelen

Vaardigheden

- Bespreken van seksualiteit en omgaan met intimiteit met collega's (binnen de organisatie), jongeren, kinderen, ouders, verstandelijk beperkten en met mensen van verschillende culturen
- Grenzen kennen, ervaren, aangeven en kunnen effectueren (zelf en ander)
- empathie, openheid geven/scheppen, veiligheid als werkwoord. Balans tussen: inlevingsvermogen – grenzen stellen en tussen openheid – begrenzen
- Signaleren van seksueel misbruik en adequaat handelen, opvangen, kunnen verwijzen
- Preventieactiviteiten

Methoden/werkvormen

- 'Seksalfabet': durven gebruiken van 'seksuele' woorden.
- Veiligheid in de klas? Reflectie in subgroepen, afspraken maken over veiligheid!
- Vlaggensysteem, met aandacht voor aspecten als homo/hetero, etniciteit, geslacht, leeftijd
- Werkvormen: verbaal/non-verbaal ; individueel/groepen; beweging (we can young)

Randvoorwaarden

- Docenten moeten emotionele reacties kunnen hanteren en een veilige sfeer kunnen creëren
- Geen "excuus Truus", er moet draagvlak in de opleiding zijn voor het opnemen van het thema seksualiteit en een interdisciplinaire aanpak van onderwerp
- het hele scala aan seksualiteit / intimiteit: zowel positieve als negatieve vormen van seksualiteit-intimiteit en zowel gericht op het geven van aandacht en het bieden van bescherming
- Aandacht voor slachtofferschap en voor plegerschap bij studenten

6. Achtergrond en ervaring deelnemers

- Mechtild Höing is als docent verbonden aan ASB Sociale Studies, en lid van de kenniskring van het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool. Ze houdt zich al lang bezig met het thema seksueel geweld en seksueel misbruik, bij Blijf Eindhoven en GGZ; ze deed onderzoek bij Rutgers Nisso Groep naar slachtoffers van seksueel geweld, hulpverlening en zelfhulpgroepen. Laatste jaren voert ze promotie-onderzoek uit naar COSA, een nieuwe aanpak van plegers van seksueel geweld, delinquenten, bij het lectoraat Reclassering en Veiligheidsbeleid bij EV. Bij Avans geeft ze lessen seksualiteit in de minor GGZ, in de laatste fase. "Het mag meer in de opleiding", is vaak de reactie van studenten. Zelf vindt ze dat ze niet toekomen aan verdieping, in het opleidingsprogramma komt seksualiteit minimaal aan bod.
- Denny Dirx is docent Academie Sociale Studies bij Avans Breda en lid van de kenniskring van het lectoraat huiselijk geweld en hulpverlening in de keten, bij het EV. Hij voert literatuuronderzoek uit naar oudermishandeling. Denny is werkzaam geweest als groepsleider in residentiële jeugdzorg en is geïnteresseerd in het onderwerp, en in hoe professionals te leren om te gaan met bespreekbaar maken van seksualiteit en seksueel misbruik.
- Irene Vissers is docent Academie Sociale Studies Avans Den Bosch en lid van de kenniskring van het lectoraat huiselijk geweld en hulpverlening in de keten, bij het EV. Daarvoor voert ze onderzoek uit naar vaderschap van mishandelende mannen. Irene zit ook in de onderwijscommissie, in de SPH opleiding komt dit thema momenteel bijna niet aan bod. Ze hoopt hier iets mee te doen.
- Loes Jacobs is docent en supervisor Academie Sociale Studies Avans Breda, en heeft daarvoor jaren gewerkt in de JHV. Ze heeft ook interesse in het thema: ze probeert heel veel in lessen te stoppen. Ze heeft de samenvatting van het rapport van de commissie-Samson gescand voor haar studenten, om te lezen. Binnen het vak ouderbegeleiding komt aan bod: hoe praat je erover, welke vaardigheden heb je nodig? Hoe oefen je deze? Loes maakt veel gebruik van de competentie-lijst van het NJi. Ze probeert de kennis en vaardigheden in te passen in haar lessen, ze hoopt hier meer inspiratie op te doen. Studenten geven aan dat ze het thema niet durven te bespreken. Volgens Loes moet daar in geïnvesteerd worden.

- Marry van Dijk is docent MWD ASH, daarvoor was ze 25 jaar maatschappelijk werker en groepsleidster. Ze heeft veel misbruikte meiden begeleid en ze is pleegmoeder. Ze vindt het belangrijk dat het onderwerp aan bod komt binnen de hele opleiding, dat maatschappelijk werkers leren en praten over seksualiteit, zowel over het gezonde deel, als het grensoverschrijdende deel. In de MWD-opleiding krijgen studenten niets over het onderwerp seksualiteit. Het management heeft haar gevraagd naar mogelijkheden voor dit thema in het MWD-curriculum, dat geeft ondersteuning om hier mee aan de slag te gaan.
- Simon Bax is groepsleider bij een GGZ-instelling voor jeugdigen met een stoornis in het autismespectrum. Voor hem is seksualiteit een actueel onderwerp, want hij heeft in zijn werk te maken met grensoverschrijdend gedrag van jongeren. Twee dingen moeten bespreekbaar worden gemaakt: controleren waar het kan, maar hij geeft ook aan dat niet alles "maakbaar" is. Als het lukt om seksualiteit en seksueel misbruik bespreekbaar te maken, is volgens hem een belangrijke stap gezet. Simon wil daar graag over meedenken. Ook over het thema om seksualiteit met jongeren bespreekbaar maken.
- Anita Kuppens: heeft cultuurpsychologie gestudeerd, genderstudies. Ze heeft onderzoek gedaan naar biseksualiteit. Vanaf 2005 is ze docent HBO (Pedagogiek) adolescentenpsychologie, verzorgt lessen over seksueel misbruik en over geweld binnen gezinnen en relaties. Dit is nog een blinde vlek binnen opleidingen. Momenteel is ze gastdocent voor de academie voor Gezondheidszorg, over onderwijsontwikkeling.
- Wil Verhoeven: lid van de kenniskring van het lectoraat huiselijk geweld en hulpverlening in de keten, bij het EV en werkzaam als adviseur bij K2, vooral over thema kindermishandeling en huiselijk geweld.

7. Afronding en reacties van deelnemers op bijeenkomst

Sietske Dijkstra rondt het rondetafelgesprek af, bedankt ieder voor zijn/haar bijdrage. De opbrengsten uit de flapovers worden bewerkt tot een overzicht (zie onderdeel 5 in dit verslag) en opgenomen in een verslag.

Deelnemers geven een korte reactie op de bijeenkomst: Ze vinden het thema in de opleiding en het werkveld van belang, zijn positief over het initiatief, zijn enthousiast over de discussie in tweetallen en in de groep en zowel docenten van ASH als van ASB zijn bereid om bij te dragen aan het verdere traject. Ze willen graag betrokken blijven als een netwerk van belangstellenden.

8. Bronnen:

Commissie-Samson (2012). *Omringd door zorg, toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden*. Amsterdam: Boom.

Commissie-Samson (2012). *Factsheet Omringd door zorg, toch niet veilig*. Rapport commissie-Samson 8 oktober 2012. Den Haag: Commissie-Samson.

Frans, E. & Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem. Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant

Link over onderzoek commissie-Samson: <http://www.youtube.com/watch?v=aHnokje3rfk>

Sietske Dijkstra en Wil Verhoeven

Lectoraat huiselijk geweld en hulpverlening in de keten